

Beckett
Metis Yayıncılık'tan...

gazete duvar
kitaP.

SAYI: 108 YIL: 3

**'Ekmeğin' şairi:
Taniel Varujan**

4

Ekmeğin Şarkısı

ya da agoslardaki kan

Ali Duran Topuz

12

Şair Taniel Varujan ve
'Ekmeğin Şarkısı'

Enver Topaloğlu

24

Ya da Dr. Hyde ve Bay Jekyll

Okan Çil

30

Jînda Zekioğlu: Barış en çok kime
soruluyorsa 'büyüklük' de
ondan bekleniyor

Soner Sert

42

Bilindik Tolstoy'a yeni bir bakış

Buse Özlem Bay

Sayı: 108 | Mayıs 2020

Yayın Sahibi**AND Gazetecilik ve Yayıncılık,****San. ve Tic. A.Ş. adına**

Vedat Zencir

Genel Yayın Yönetmeni

Ali Duran Topuz

İcra Kurulu Başkanı ve**Sorumlu Yazı İşleri Müdürü**

Ömer Araz

Yazı İşleri Müdürü

Anıl Mert Özsoy

Görsel Yönetmen

Özgür Akkaya

Katkıda Bulunanlar

Enver Topaloğlu, Ali Duran Topuz,

Okan Çil, Soner Sert,

Buse Özlem Bay

Yönetim Yeri:

Maslak Mahallesi Ahi Evran Cad.

Nazmi Akbacı İş Merkezi 233-234

Sarıyer/İstanbul

Santral (212) 3463601, Faks (212)

3463635

e-mail: info@gazeteduvar.com.tr

Duvar Kitap'ta yayımlanan yazı, haber ve fotoğrafların her türlü telif hakkı AND Gazetecilik ve Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir. İzin alınmadan, kaynak gösterilmeden ve link verilmeden iktibas edilemez.

Merhaba,

24 Nisan 1915'te tutuklanan ve sonrasında katledilen Ermeni şair Tanilen Varujan'ın kaleme aldığı, 'Ekmeğin Şarkısı', Ohannes Şaşkal çevirisiyle Aras Yayınları tarafından yayımlandı. 'Ekmeğin Şairi' temel üretim aracı olan toprağa bağlı köy yaşantısını son derece ayrıntılı, canlı ve tutkulu bir dille şiire dönüştürmüş. "Ekmeğin Şarkısı" pekâla "emeğin şiirleri", "halkın ekmeği" gibi anlamlar üreterek de okunabiliyor... Ali Duran Topuz ve Enver Topaloğu, Varujan üzerine yazdı.

Jında Zekioglu'nun, Şırnaklı bir ailenin üç kuşağından kadınların anlattıklarına ve Kürtlerin başından geçen olaylara odaklanan kitabı "Derve" Dipnot Kitap tarafından okurla buluştu. Soner Sert, "Bu kadınları dinlemek beni başta ailemle, kimliklerimle, inançlarımla, öfkelerimle, kalabalığımla barıştırdı" diyen Zekioglu ile çalışmasını, seçtiği aileyi ve barış meselesini konuştu.

Robert Louis Stevenson'ın kaleminden "Dr. Jekyll ve Mr. Hyde Tuhaf Bir Vaka", erdem sahibi bir doktor ile kötülükten haz alan bir canavarın aynı bedende buluşmasını konu alıyor. Kitap, 1886'da yayımlandığında çok sayıda tiyatro ve sinema uyarlamasıyla bir popüler kültür efsanesine dönüşerek Stevenson'ın ne denli usta bir kalem olduğunun herkes tarafından kabul görmesini sağlamıştır. Okan Çil inceledi.

Lev Nikolayeviç Tolstoy'un Türkçede ilk kez yayımlanan öykülerini ve torunlarına yazdığı bir masalı içeren bir seçki "Sahte Para Kuponu" İletişim Yayınları tarafından yayımlandı. "Sahte Para Kuponu", Tolstoy'un yedi öyküsü ve bir masalından oluşarak onun yazımına ve ona yansıyan fikirlerine tekrardan bakmak için yeni bir kapı aralayan bir derleme... Buse Özlem Bay kaleme aldı.

Çocuk edebiyatının Nobel'i olarak kabul edilen Hans Christian Andersen 2020 Ödülleri'nin kazananları, online olarak gerçekleştirilen Bolonya Çocuk Kitapları Fuarı'nda açıklandı. Can Çocuk Yayınları tarafından yayımlanan, Germano Zullo'nun kaleminden çıkan Küçüğüm adlı kitabın çizeri Albertine, Hans Christian Andersen 2020 Ödülü'ne değer görüldü.

Marifet iltifata tabidir!

İyi okumalar...

Anıl Mert Özsoy

Ekmeğın Şarkısı ya da agoslardaki kan

Bundan 104 yıl önce, “dinibir uğruna” kıyılan yüzbinlerce candan sadece biriydi Ermeni şair Taniel Varujan. Büyük felaketten sevginin gücüyle kurtarılmış dizeleri, kaybın ne kadar büyük olduğunu gösteriyor bize.

Ali Duran Topuz

“

Taniel Varujan.
Diğer adıyla Taniel
Çubukkâryan.
Bugün, 105 yıl önce
bugün evinden alıp
götürdüklerinden
biri de Taniel Varujan
idi. İstanbul'dan
götürdüler. “Dinibir
uğruna giden Ermeni.”
Götürdüler ve geri
vermediler.

Bugün şiirden bahsedeceğiz. Hem çok yakın hem çok uzak bir şiirden. Taniel Varujan'ın “Ekmeğin Şarkısı”ndan.

“Kazasız-belasız hiçbir şiir yoktur, yara gibi açılmayan bir şiir olamaz, aynı zamanda yaralamayan şiir de yoktur.” (Jacques Derrida, Şiir Nedir, çeviri: Ahmet Sarı-M. Abdullah Arslan.)

“Ekmeğin Şarkısı” o kadar güzel ki. Ekmek gibi gerçekten. “Ekmeğin Şarkısı” o kadar acı ki ve o kadar acıtıcı ki. Üstelik ekmeğin şarkısı kayıp aslında. Zehir edilmiş ekmek, aslında.

İŞKENCEYLE ÖLDÜRÜLDÜ

Kimse

Tanıklık etmedi

Tanıklara (Paul Celan)

Ekmeğin Şarkısı, Taniel Varujan,
152 syf., Aras Yayıncılık, 2019.

Taniel Varujan. Diğer adıyla Taniel Çubukkâryan. Bugün, 105 yıl önce bugün evinden alıp götürdüklerinden biri de Taniel Varujan idi. İstanbul'dan götürdüler. “Dinibir uğruna giden Ermeni.” Götürdüler ve geri vermediler. Çankırı'da, dört kişi tarafından dört kardeşiyle birlikte katledildi. Çırılçıplak soyularak. İşkenceyle öldürüldü. Bıçakla. O yakıcı Deyrzor ağıtında denildiği gibiydi durum: **“Bir Allah'tan gayri kimsem yoktur.”**

Öldürdüler ve çekip gittiler. Ne mezarı var ne anıtı var. Sanki hiç burada yaşamamış gibi. Sanki hiç buralarla ilgisi yokmuş gibi. Uzak bir diyardaki bir yabancı gibi.

TUTSAK ALINMIŞ ŞİİR DEFTERİ

*Susku, eriyik altın gibi
kömürleşmiş, kömürleşmiş
ellerde. (Paul Celan)*

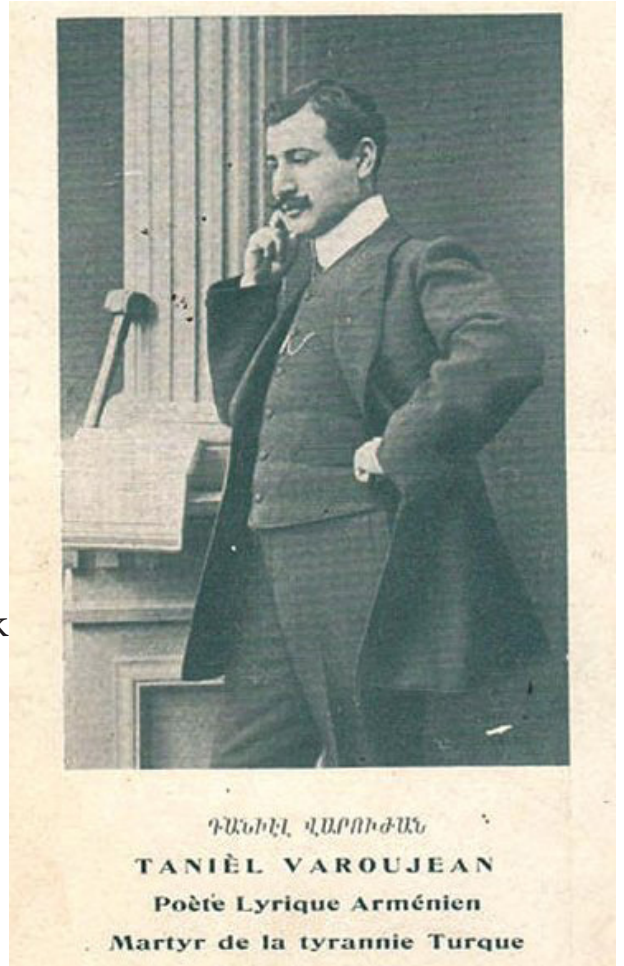
Oysa buralıydı Taniel Varujan. Benim hemşerim. Hafik'li. 1884 doğumlu. Köyünün adı Pirkinik. Canı alan adı da alır, 1960'ta Çayboyu olmuş adı, 1990'larda Dörteylül adı verilmiş. Eski isim unutulmuş değil, bir hamam harabesi hâlâ duruyor orada. Bir ara onarılacağı ilan edildi, devamı gelmedi. Ermeni elinden çıkmış, kim niye onarsın?

Taniel Varujan 12 yaşında İstanbul'a geldi. Beyoğlu ve Kadıköy'de okudu. Üniversite için Brüksel'e gitti. İkinci meşrutiyetin ilanıyla geri döndü. Öğretmenliğe başladı. Bir yandan da şiir yazıyordu. Kısa sürede Ermeni edebiyatının en güçlü isimleri arasına girdi.

İşkenceyle öldürüldüğünde bir kitap üstünde çalışıyordu. "Hatsin Yerki." Kitabın dosyası, Pangaltı'nda alındığı evinde el konulan evrak arasındaydı. Sadece Taniel değil, şiirleri de tutsak alınmıştı anlaşılan. Karısı ve dostları, bir yolunu bulup şiir defterini polisten almayı başardılar. 1921 yılında kitap basıldı; baskının üzerinden 98 yıl geçtikten sonra geçen yıl Aras Yayınları tarafından, Ohannes Şaşkal çevirisiyle Türkçesi yayımlandı. "Ekmeğin Şarkısı."

Taniel Varujan 12 yaşında İstanbul'a geldi. Beyoğlu ve Kadıköy'de okudu. Üniversite için Brüksel'e gitti. İkinci meşrutiyetin ilanıyla geri döndü.

“

Kitap, ‘İlham Perisine’ şiiri ile açılıyor; bir tür dua bu, bir tür besmele. Dua, bir yanıyla şairin lirinde (ozanın sazında da diyebiliriz) ezgilerin can bulması için dua, bir yanıyla çiftçinin işinin tamam olması, ekmeğin sevinç yayan kudretine ulaşması için dua.

ALTI KAYIP ŞİİR

Tanrı böldü ekmeği

Ekmeğ böldü Tanrı’yı. (Paul Celan)

Kitapta 29 şiir var. “Ekmeğin Şarkısı” son şiir olacakmış, o kayıp; diğer beş kayıp şiir: **Un, Ahır, Maya, Fırın, Memleket Sofrası.**

Çift sürmekten sofraya kadar ekmeğin öyküsünü yazmaya koyulmuş Taniel Varujan. ‘İçindekiler’e bakarsak, bir şiir kitabı değil de bir ekmeğ üretim rehberi sanabiliriz elimizdekini.

Kitap, ‘İlham Perisine’ şiiri ile açılıyor; bir tür dua bu, bir tür besmele. Dua, bir yanıyla şairin lirinde (ozanın sazında da diyebiliriz) ezgilerin can bulması için dua, bir yanılla çiftçinin işinin tamam olması, ekmeğin sevinç yayan kudretine ulaşması için dua. Bu kısa şiirde belirmeye başlayan imajlar, hareketler ve temalar, ikinci şiirden ‘Tarlaların Çağrısı’ndan itibaren her şiirde tekrar tekrar, kimi aynı kimi farklı kelimeler eşliğinde yoğuruyor kitabın hamurunu. Taniel Varujan o dönem sadece Osmanlı topraklarında değil, dünyanın birçok yerinde etkili olan yol gösterici ve yönetici olmaya yazgılı olduğunu düşünen aydın kimliğinin öğretici ve talimatçı tavrından çok, süreci içeriden bilen bir kır insanının tarif ve tasvir gücüyle yazıyor. (Örneğin, **Ziya Gökalp**’in 1918 tarihli Köy şiiri ya da **Abdülhak Hamit Tarhan**’ın 1897 tarihli Sahra (İlk Türk pastoral şiir örneği sayılıyor müfredatta) adlı şiiri, şairin hayli dışarda durduğu örneklerdir.)

“

Sevinç, ışığın yayılması gibi yayılır, ekmekten yayılıyorsa, agoslara ekildiği içindir. Sevinç gibi iyilik de tanrının hasatı olarak biçilir.

PASTORAL ŞİİRİN ZİRVESİ

*Çiçeksiz kalmış bahçivanız biz
Işıyan bir yıldızda durmuş
Ağlıyoruz. (Nelly Sachs)*

Yetkin bir pastoral şiir örneği olan esere temel özelliğini veren şey dile getirilen hareketlerin (çift sürme, tohum atma, tapanlama, biçme vs) anlatımına eşlik eden, yani anlatım düzleminde meydana gelen hareketlerdir: Yerle gök arasında yoğun bir alış veriş, bir geçiş vardır daha en baştan.

Güneş, sadece tarlaya yolladığı ışıklarda değildir, buğdaydaki kızılılıkta olan da güneştir, ekmeğin piştiği fırında olan da, tarlaya can vermek için akan suda da. Su ve güneş, birbirinden ayrı varlıklar değil, birbiriyle yer değiştiren, birbirine dönüşen, birbirini anlatan varlıklardır. Değerli metal ve nesnelere, ışığın, yani güneşin özgül sembolleri olarak, altın, lal, yakut, gümüş, altın... bir dizde yoksa diğerinde ışıldar. Bir ışık kitabıdır bu, insan bedeninde, hayvan bedeninde, toprakta, suda, damarda, toprağın altındaki sabanın ucunda ışık vardır.

Sevinç, ışığın yayılması gibi yayılır, ekmekten yayılıyorsa, agoslara ekildiği içindir. Sevinç gibi iyilik de tanrının hasatı olarak biçilir. Bedensel faaliyet, duygusal faaliyet, ahlaki faaliyet ve dinsel faaliyet iç içedir, aynı eylemin içinde hepsi birden vardır. Doğa, solucanından cırcırböceğine, öküzünden eşeğine, kuşundan dalına, yaprağına hem faaliyetin geçtiği yer hem faaliyetin parçasıdır.

SAHNE SAHNE İÇİNDE

Ey kovulmuşları yeryüzünün!

Konuştuğumuz dil, kuyuların ve yıldızların karışımındandır
(Nelly Sachs)

Durmadan sahneler kurar, tablolar çizer **Taniel Varujan**. Yer yer modern Türk şiirinin ustalarından **Oktay Rifat**'ı andırır. “Ekmeğin Şarkısı”, o kötü senede, soykırım karanlığında kaybolmamış bir ışık olarak yüz yıllık karanlığı geçip bugüne ulaştı. Kitapta, ekmeği üreten faaliyetinin kıyııcı yanı da sahnededir: Solucan ezilir. Köstebekler dehşete kapılır. Yılan parçalanır, kanı keseklere karışır. Yılan kanının yanına rençberin teri damlar. Güneşle toprak, canlılarla canlılar, doğa ile doğa arasındaki akışa kutsiyet de katılır elbette, somut olarak: Köyün çanı.

Çan susturuldu. “**Dinibir uğruna**” kıyılan yüzbinlerce candan sadece biriydi Taniel Varujan. Büyük felaketten sevginin gücüyle kurtarılmış dizeleri, kaybın ne kadar büyük olduğunu gösteriyor bize.

“Geyik belirir gökkuşağı altında
Bir yavru geyik, ay parçası.”

/

“ay inmiş sessiz tarlaların
Biçilmiş yüzeyine”

/

“Akçıl öküz put kesilmiş sanki, erimiş
Ayın gümüşünde.”

Pastoral şiirin bu zirvesi için daha söylenecek çok şey var, biz bir ima ile geçtik şimdilik.

NOTLAR

1-Paul Celan alıntıları, 'Neredeyse Yaşayacaktın' kitabından, Türkçesi Oruç Aruoba.

Nelly Sachs alıntıları, 'Hâlâ Geceyarısı Bu Yıldızda, çeviri Melike Öztürk.

2-Atıf yapılan iki pastoral şiir:

SAHRA

Bir zamanlar karargâhım idi
 Bedeviler gibi beyâbanlar;
 Buna mucib de iştibâhım idi;
 Nasıl imrar-ı vakt eder anlar.
 Belde halkında görmedin hayfa
 Gördüğün ünsü ehl-i vahşette!
 Bedevîler sukûn u rahatte;
 Sürdüğü daima ganemle sefâ.
 Beledî muttasıl esir-i cefâ;
 İntiâş aleminde zulmetde!
 Biri endişeden aman bulmaz;
 Biri endişeye zaman bulmaz.

Abdülhak Hamit Tarhan, 1897

KÖY, ZİYA GÖKALP... yeni hayat adlı
şiiir kitabı 1918'de yayınlanır.

Ey Türk, senin köyün hür bir yuvadır
Çiftlik değil, yoktur beyi ağası

Her köylünün var bir çifti tarlası,
Öz evinde o hem bey hem ağa'dır.

Hiç kimsenin yarıcısı rençberi
Olmaz, ancak olur vatan askeri.

Ümmi değil, muallimsiz kalsa da
İmamı yok, gene bilir dinini.
Dost ve düşman kimdir, bilir dünyada,
Doğru bulur... sevgisini kinini.

Ona cami, mektep, kitap yapınız.
Emin kalır hudutta her kapımız...

Lakin ey Türk, bu mesut köy bitiyor!
Mültezimin, faizcinin, tüccarın
Pençesinde diyor beni kurtarın;
Bu üç işi senden çabuk istiyor.

Kaldır a'şar usülünü aç banka
Yap her semtte bir ziraî sendika.

Şair Taniel Varujan ve 'Ekmeğin Şarkısı'

24 Nisan 1915'te tutuklanan ve sonrasında katledilen Ermeni şair Tanilen Varujan, "Ekmeğin Şarkısı"nda, temel üretim aracı olan toprağa bağlı köy yaşantısını son derece ayrıntılı, canlı ve tutkulu bir dille şiire dönüştürmüştü. "Ekmeğin Şarkısı" pekâla "emeğin şiirleri", "halkın ekmeği" gibi anlamlar üreterek de okunabiliyor...

Enver Topaloğlu

“

Yaşadığı dönemin ve sonrasının en çok sevilen Ermeni şairlerinden biri olan Taniel Varujan, 20 Nisan 1884'te Sivas'ın Pırknik (şimdiki adıyla Hafik) nahiyesi yakınlarında Çayboyu köyünde doğar.

Zamanın acılara iyi geldiği söylenir ama... “Bazı acıların”, “bazı yaraların” kaynağında işlenmiş “insanlık suçu” varsa ve hesabı sorulmamışsa, yüzleşmek ve barışmak mümkün olmamışsa acılı, yaşlı, yaralı mağdur için geçen zamanın hiçbir önemi yoktur. O nedenle bu söz, “bazı acılar”, “bazı yaralar” için hükümsüzdür. Ayrıca yok sayılarak ne acıların unutulduğu görülmüştür ne de yaraların iyileştiği...

Aras Yayınları, Ohannes Şaşkal çevirisiyle Ermeni şair Taniel Varujan'ın son şiir kitabını Türkçe şiir okurlarıyla buluşturdu.

“Ekmeğin Şarkısı” adını taşıyan ve Türkçede ilk kez yayımlanan kitabın, şairin anadilinde ilk baskısı 1921 yılında İstanbul'da yapılmış. Kitabın 1921'deki yayımlanışı da 1915'te hunharca katledilen şairin yaşamöyküsünün önemli bir parçasını oluşturur.

Yaşadığı dönemin ve sonrasının en çok sevilen Ermeni şairlerinden biri olan Taniel Varujan, 20 Nisan 1884'te Sivas'ın Pırknik (şimdiki adıyla Hafik) nahiyesi yakınlarında Çayboyu köyünde doğar. Varujan, öğrenimini İstanbul'da ve yurtdışında çeşitli şehirlerde tamamladıktan sonra, doğduğu köye geri döner. Siyaset bilimi, edebiyat, felsefe ve ekonomi öğrenimi gören Taniel Varujan'ın, ilk şiir kitabı “Sarsurner” (Ürperişler), 1906'da Venedik'te yayımlanır. İkinci kitabı Paris'te “Çartı” (Kırım) adıyla 1908'de çıkar. Aynı yıl İstanbul'da “Tseğin sirdi” (Kavmin Yüreği) adlı kitabı yayımlanır.

Ekmeğin Şarkısı, Taniel Varujan, 152 syf., Aras Yayıncılık, 2019.

“

Taniel Varujan'ın başına “büyük bir iş gelir”. İttihat ve Terakki hükümetinin 1915'te hazırladığı tutuklanacak Ermeni aydınları listesinde onun da adı vardır. 24 Nisan 1915 akşamı tutuklanır. “Ekmeğin Şarkısı”nı oluşturan şiirlerin yer aldığı defter de el konulan evrakı arasındadır.

Taniel Varujan, 1909'la 1911 yılları arasında Sivas'ta 1911-1912 yılında Tokat'ta öğretmenlik yapar; 1912'de İstanbul'a taşınır ve tutuklanacağı 24 Nisan 1915 akşamına kadar burada yaşar.

Varujan hayattayken yayımlanan son kitabı 1912'de çıkan “Hetanos yerker” (Pagan Şarkılar) olur. Şairin yaşamöyküsü ve şiiriyle ilgili daha geniş bilgi “Ekmeğin Şarkısı”nın girişinde yer alıyor.

Şiirleri Türkçeye çeviren Ohannes Şaşkal “Mezarsız Bir Şairin Yaşamı Kutsayan Coşkusu” başlığıyla kitabın girişindeki yazısında “Ekmeğin Şarkısı”nı ve şairini anlatırken şunları dile getiriyor: “24 Nisan 1915 gecesi Taniel Varujan, İstanbul'da, 235 aydınla birlikte tutuklanıp ölüm yolculuğuna gönderilmeseydi eğer, ‘Ekmeğin Şarkısı’ muhtemelen, onun son kitabı olmayacaktı.” Ama galiba Şaşkal'ın ifadesindeki “muhtemelen” sözcüğü fazla. Çünkü kitap da gösteriyor ki şiir dili, tekniği bir hayli güçlü ve şiire son derece tutkuyla bağlı bir şairin, henüz 31 yaşındayken yazdığı şiirler, “başına bir iş gelmediği” sürece, son şiirler olarak kalmaz.

Taniel Varujan'ın başına “büyük bir iş gelir”. İttihat ve Terakki hükümetinin 1915'te hazırladığı tutuklanacak Ermeni aydınları listesinde onun da adı vardır. 24 Nisan 1915 akşamı tutuklanır. “Ekmeğin Şarkısı”nı oluşturan şiirlerin yer aldığı defter de el konulan evrakı arasındadır.

Varujan, tutuklandıktan dört ay sonra resmi görevliler eşliğinde Çankırı'dan Ayaş'a götürülürken yolda, yanındaki diğer tutuklu Ermeni arkadaşlarıyla birlikte, (aralarında bir başka Ermeni şair Rupen Sevag da vardır) dört kişilik bir çetenin saldırısı sonucunda işkence edilerek katledilir.

“

Türkçe olarak yayımlanan “Ekmeğin Şarkısı”nda yirmi dokuz şiir yer alıyor. Kitabın adının da ifade ettiği gibi gerçekten de ekmeğin, ekmek olma sürecinin şarkısı diyebiliriz şiirler için.

Taniel Varujan’ın gözaltına alınırken el konulan evrakı arasında yer alan “Ekmeğin Şarkısı”nı oluşturan şiirlerin bulunduğu defterin, polis elinden kurtarılıp geri alınışını Ohannes Şaşkal şöyle anlatıyor: “El konan ‘Ekmeğin Şarkısı’ defteri, en nihayet 1919 yılında, şairin eşi Araksi Çubukkâryan’ın ısrarlı çabaları sonucu, zor bela ve belli bir bedel karşılığında, mucize kabilinden ölümün kanlı ellerinden kurtarılmıştır.”

Türkçe olarak yayımlanan “Ekmeğin Şarkısı”nda yirmi dokuz şiir yer alıyor. Kitabın adının da ifade ettiği gibi gerçekten de ekmeğin, ekmek olma sürecinin şarkısı diyebiliriz şiirler için. Şiirlerin Türkçeye çevirisini yapan Ohannes Şaşkal, “şiirsel değerleriyle olduğu kadar yok oluşun eşiğinden hayata dönüşün, bir ‘yeniden doğuş’un simgesel ifadesi olarak da ayrıca kıymetlidir” diyor “Ekmeğin Şarkısı” için.

Şairin ilham perisine seslendiği kitabın ilk şiirinden ve aynı zamanda kitabı başlatan şiirden bir üçlük okuyalım:

Bana öğret! – Taçlandırırsın lirimi başaklar

Değil mi ki şimdi, harman yerinde, serin gölgesinde söğüdün

Otururum işte ve ezgilerim can bulmaya başlar.

Yayınevinin tanıtım yazısında da belirtildiği gibi “Ekmeğin Şarkısı” gerçekten de köy yaşamını konu alan şiirlerden oluşan destansı bir eser. “Anadolu’da yaşayan Ermeni çiftçiye, köylüye, rençbere, sadece insana değil, hayvanlara, iş aletlerine, bir çığ damlasına dahi can ve ruh veren Varujan, hayatı her gün yeniden yaratanların ve onların yaşam kaynağı ekmeğin şarkısını daha önce hiç söylenmemiş ve daha sonra hiç söylenmeyecek bir şekilde” dile getiriyor. Kitabın

“

Şaşkal'ın da belirttiği gibi Varujan, toprağın, havanın, güneşin, yağmurun, suyun, tohumun, fidanın; tarım aletlerinin; öküzün, eşeğin, kurdun, kuşun, yılanın, köstebeğin, börtü böceğin; insanın; insan ve hayvan emeğinin; barışık, ahenkliği ve cömert birlikteliğinin; velhasıl topyekûn doğanın ve alın terinin kirlenmemiş, saf ve temiz şarkısını” söylüyor “Ekmeğin Şarkısı”nda.

havanın, güneşin, yağmurun, suyun, tohumun, fidanın; tarım aletlerinin; öküzün, eşeğin, kurdun, kuşun, yılanın, köstebeğin, börtü böceğin; insanın; insan ve hayvan emeğinin; barışık, ahenkliği ve cömert birlikteliğinin; velhasıl topyekûn doğanın ve alın terinin kirlenmemiş, saf ve temiz şarkısını” söylüyor “Ekmeğin Şarkısı”nda. “Bir Çift Öküz” başlıklı şiirden bir dörtlük okuyalım:

Kuru otla besledim kışın onları –
Sanki mabedin semiz putları.
Yalar böğürlerini yılan misali
Taranmış kıllı kuyrukları.

ikinci şiiri ama “Ekmeğin Şarkısı” sanki asıl “Tarlaların Çağrısı”yla başlıyor gibi. Tarladan sofraya kadar olan üretim aşamaları konu edilen ekmeğin, bir yandan şarkısı söylenirken bir yandan da zaman akıyor ve o akışa mevsimlerin değişimi eşlik ediyor. “Tarlaların Çağrısı” kitapta ekmeğe doğru başlayan yolculuğun aynı zamanda ilk adımı gibi. Şiirden bir bölüm aktaralım:

Dönün koynumuza ey çiftçiler,
Zaten nisan kokuyor sabahlar.
Çözülmüş buzdan dereler çağıldar,
Sıcak bağrımızda şimdiden açıldı nergis.

Aslında kitaba ve şiirlere ilişkin söylenecek hemen her şeyi şiirlerin çevirmeni Ohannes Şaşkal, çok yerinde tespitlerle dile getiriyor. Şaşkal'a kulak verelim:

“Taniel Varujan'ın düşü, ideali, şarkısı hayatın çıkmaza girdiği yerde zuhur eden ‘yaşama gücü’ydü; sınıfsal, toplumsal, etnik, (ulusal) baskı ve zulümlerle biçimlenen o insanlık dışı gerçeklikten kopmanın değil, onlara rağmen hayatta kalmanın sanatsal ifadesiydi belki de”. Şaşkal'ın da belirttiği gibi Varujan, toprağın,

“

Varujan, kutsal kabul edilen ekmeği, bir de buğday tohumundan ekmek oluncaya kadarki aşamalarda harcanan emek ve çabaya, zorlu üretim sürecine dikkat çekerek kutsar.

Ekmeğin bir emek ürünü olarak adeta belgeselini yapar gibi yazılmış şiirler yer alıyor kitapta. Sofraya konulan ekmeğin üretilmesinde rol oynayan tüm üretici güçler ve hatta tüketici bileşenlere şiirlerde bir biçimde yer veriliyor. Örneğin ekmeğin üretiminde o dönem için, saban ve saban sürmek de bir çift öküz gibi son derece önemlidir. “Saban Sürme” başlıklı şiirden iki dörtlük okuyalım:

Dağın ardında henüz çınlamadan köyün çanı,
Tamamen alacakaranlığa gömülecek tepenin yamacı.

Ve geniş agoslar sıra sıra erecek tamama,
Öküzlerin salyasıyla ve akşamın kutsanmış buğusuyla...

Tam o anda, tarlanın ucuna vardığında, irkilip güç bela,

Birden toprağın içinde dile gelir çamurlu saban: Kuşkusuz

Yorgun çiftçi şöyle geçirecek aklından –yarının hasadı adına-

Herhal, altın dolu bir küp takılmış saban demirine, o dakika!

Dinsel inançlara göre ekmek kutsaldır. Hıristiyan öğretisinde ekmeğin kutsallığının ayrı bir yeri vardır. Çünkü İsa “Ekmek benim bedenimdir” demiştir. Tıpkı “Şarap benim kanımdır” dediği gibi. Varujan, kutsal kabul edilen ekmeği, bir de buğday tohumundan ekmek oluncaya kadarki aşamalarda harcanan emek ve çabaya, zorlu üretim sürecine dikkat çekerek kutsar. Aktaracağımız dizeler “Tapan” başlıklı şiirden:

“

Şiirler son derece pastoraldir. Şair toprağa inanır, ekmeğe inanır, şaraba inanır. Şair, insana inanır. Aşka inanır. Dünyaya romantizmin yüceltici, kutsayıcı, coşkulu ve hayatı idealize eden penceresinden bakar.

Tapan, çek, kabaları düzelt,
Taneleri toprağa gömüver.
Buğday altındır, tohumsa yakut,
Nemli toprağa karışırsa eğer.

Tapan, genişçe yay kollarını,
Bereketli toprakları kucaklayıver.
Bugünün tohumu: yarının hasadı,
Keseğin altında yiterse eğer.

Şiirler son derece pastoraldir. Şair toprağa inanır, ekmeğe inanır, şaraba inanır. Şair, insana inanır. Aşka inanır. Dünyaya romantizmin yüceltici, kutsayıcı, coşkulu ve hayatı idealize eden penceresinden bakar. Ama ayrıntıyı, yaşantıyı, tüm canlılığıyla da dile getirir. Gözlem gücünü ve tanıklığını tüm yaratıcılığıyla birlikte şiire taşır. Okuyacağımız betikler “Buğday Denizleri” başlıklı şiirden:

Rüzgârlar geçer-
Ve efil efil uyanır buğdaylarm
Sonu gelmez bir titreşim boşanır derinlerinden.
Tepenin o yemyeşil eteklerinden,
Denizler geçer.

Rüzgârlar geçer-
Kanmış suya; öyle fişkırır, kudurur ki ova
Boğacak olur otlayan deveyi oracıkta.
Çalkalan vadinin kucağı sıra
Denizler geçer.

“

Şiirlerin biçimsel özelliği genelde dörtlük düzeninde, ancak kitapta iki şiir biçimsel yönden farklılığıyla da dikkat çekiyor.

“Ekmeğin Şarkısı” aslında yalnızca ekmeğin şarkısının söylemekle kalmaz. Örneğin Ermeni halkının Anadolu’da çok eski ve köklü bir halk olduğunu, toprağa kuvvetle bağlı yaşadıklarını da yansıtır. Şair buradaydık demiyor. Burada-yız diyor. Burada, bu kara toprağın bağrında, yüzlerce yıl kara sabanımızla, tohumlarımızla, alın terimizle, aşkımızla ekmek yaptık ve var olduk diyor. Toprak ve ekmek de bu izlerin en güçlü tanığı olarak gösteriliyor. Şiirleri okurken şairin, toprak aynı zamanda hatıralarımızın sandığıdır ve bizi hâlâ yaşatmaktadır dediğini de duyar gibi oluyoruz.

Şiirlerin biçimsel özelliği genelde dörtlük düzeninde, ancak kitapta iki şiir biçimsel yönden farklılığıyla da dikkat çekiyor. Bu iki şiirden biri “Kır Bekçisi”; dokuz beyitten oluşuyor. Sunacağımız beyit pastoral şiirin tüm özelliklerini yansıtan bu şiirden:

Ezgiler içinde ferah ferah sapa kalkar cümle başaklar

O gazaba gelir fakat, onları çökertip incitecek olursa rüzgâr.

Kitapta yer alan ve beyit biçiminde yazılmış bir diğer şiir olan “Hasat”, nispeten daha uzun. Ondan da birkaç beyit aktaralım:

İşte tırpanlar, kamaşır ağızlarında azgın parıltı,

Gümüş batıp buğdayların içine, altın çıkarlar dışarı

(...)

“

**Ekmeğin Şarkısı”
aynı zamanda
yabancılaşma karşıtı
şiiirler toplamı olarak
da okunabiliyor.**

Kimi rençber ağzına dayayıp testiye, başı Güneşe doğru

Lıkır lıkır içer, doyasıya; gelinin pınardan getirdiği suyu

Tarlaların sükûnetinde, bir çırçır böceği – mahmur,

Yıldız kaplı Sonsuzluğu şarkısıyla doldurur.

“Ekmeğin Şarkısı” aynı zamanda yabancılaşma karşıtı şiiirler toplamı olarak da okunabiliyor. Şiiirlerde henüz üreticinin emeğine yabancılaşmadığı bir üretim ve tüketim süreci dile getiriliyor. “Kutsal Demet” başlıklı şiiir hasat ayininden bir kesit sunar. Şiiirin alınlığındaki “Meryem Ana sofrasına” ibaresi de bunu gösterir:

Tırpanımın altında başları hala çiyli,
Ah, düştüler, aydan biçilmiş ışın gibi,
Hiçbir tarlakuşu gagalayıp bozmamış,
Dizili taneler, eksiksiz inci gibi

Yaralı Oğlunun hacını alarak örnek
Ben ördüm onlarıilmekilmek,
Ki ateşten kutsal kanını onun
Her paskalya agoslarımız içecek.

Umutlarımla ördüm ben, arzularıyla ördüm,
Onların içinde tarlanın özsuuyu, güneşin ateşi,
Saban demirinin şavkı, kolumun eril gücü; dahası

Onların içinde torunlarımla yakarısı.

“

Ekmeğin Şarkısı”nda, bir zamanlar kendi ekmeğini kendisi üreten köye, geleneksel yaşantı içerisindeki toplumsal yapıya ve o ortamda henüz varlığı ortaya çıkmamış bireyin konumuna da işaret eden, ideallerin, arzuların sergilendiği, düşlerin, imgelerin, benzetmelerin, mecazların tutkulu bahçesinde çiçek açmış dizeler şiirler okuyoruz.

“Ekmeğin Şarkısı”nda, modernite öncesinde nasıl bir geleneksel hayat olduğunu ve o hayatın önemli bir bölümünün köylerde sürdüğünü de okuyoruz... Kuramsal bir metnin sayfalarca süren açıklamalarla anlatmaya çalışacağı köye, köylülüğe ait geleneksel üretim araçlarını, üretim ilişkilerini, toplumsal yapıyı şair, şiirin sihirli diliyle “Ekmeğin Şarkısı”nda birkaç dizede ya da betikte dile getiriyor. “Harman Yeri” başlıklı şiirden iki betik paylaşalım:

Rençberlerin şarkısını söylerim, koşmuş
Loğ taşına kendini,
Düzleştirir harman yerini,
Ter içinde kalana dek yırtık gömleği.

Ah ne hoş şey, karışmak benliğine,
O kutsal emeğe
Bulanmak çarığından saçına dek
Sarı saman çöplerine.

“Ekmeğin Şarkısı”nda, bir zamanlar kendi ekmeğini kendisi üreten köye, geleneksel yaşantı içerisindeki toplumsal yapıya ve o ortamda henüz varlığı ortaya çıkmamış bireyin konumuna da işaret eden, ideallerin, arzuların sergilendiği, düşlerin, imgelerin, benzetmelerin, mecazların tutkulu bahçesinde çiçek açmış dizeler şiirler okuyoruz. Alıntıladığımız betikler “Gün Ortası” adlı şiirden:

**Şair Varujan,
bugün için geçmiş,
geride kalmış
bir hayat tarzını
sorunsallaştırıyor ve
dile getiriyor olsa da
şiirlerin, güncelle bir
bağ oluşturduğunu
söyleyebiliriz.**

Bu o vakittir harman yerinde durduğunda Çalı-
lışma

Güneş altında soluk soluğa...

Bütün rençberler uykuda.

Hapsolmuş serin meltem

Uzak mağarada can verir hıçkırığa hıçkırığa.

Zamanın yüreği kısıлып kalmış ateşten bir ağa

Mecali yok çarpmaya.

Parıldayan sessizlikte

O ne iç çekişler öyle, o ne rüya.

Ya o kokular, sabah derilen kamışlardan yayılır
hâlâ

Ormanlar uykuda dağın esmer yamaçlarında,
Gümüş örtü altında.

Süt beyaz bir bulut süzülür gider

Mavilikler içinde, bir başına,

Yumuşak yün tutamlar bırakarak kayanın do-
ruğunda.

Şair Varujan, bugün için geçmiş, geride kalmış bir hayat tarzını sorunsallaştırıyor ve dile getiriyor olsa da şiirlerin, güncelle bir bağ oluşturduğunu söyleyebiliriz. Çünkü şairin dilinin, şiirinin, meselesinin odağında olan ekmek hâlâ en önemli yiyecek ve aynı zamanda güncel bir sorun.

“Ekmeğin Şarkısı”, yayımlanan haliyle bir bütünlük oluşturuyor ama çevirmeninden öğreniyoruz ki aslında kitap şairin tasarladığı ve planladığı biçime göre eksik. Çünkü şairin planında birkaç tamamlayıcı şiir daha yer almaktadır. Ancak Taniel Varujan’ın 24 Nisan 1915 akşamı başlayan gözaltından tutukluluğa, tutukluluktan sürgüne, sonunda hunharca katledilişine uzanan çileli ve kahır dolu yolculuğu, şairin hunharca katledilmesiyle son bulunca, taslakta yer alan “Un”, “Ahır”, “Maya”, “Fırın”, “Memleket Sofrası”, “Ekmeğin Şarkısı” da birer şiir başlığı olarak kalacaktır.

“

Modern Türkçe şiirde, ekmeğin üretim sürecini sorunsallaştıran bu ölçekte bir yapıt, böylesine kapsamlı bir ekmek destanı, bildiğimiz kadarıyla yok. Nüfusun birkaç kuşak öncesine kadar büyük ölçüde köylü ve kırdan yaşadığı düşünüldüğünde “Ekmeğin Şarkısı” daha da bir anlam kazanıyor.

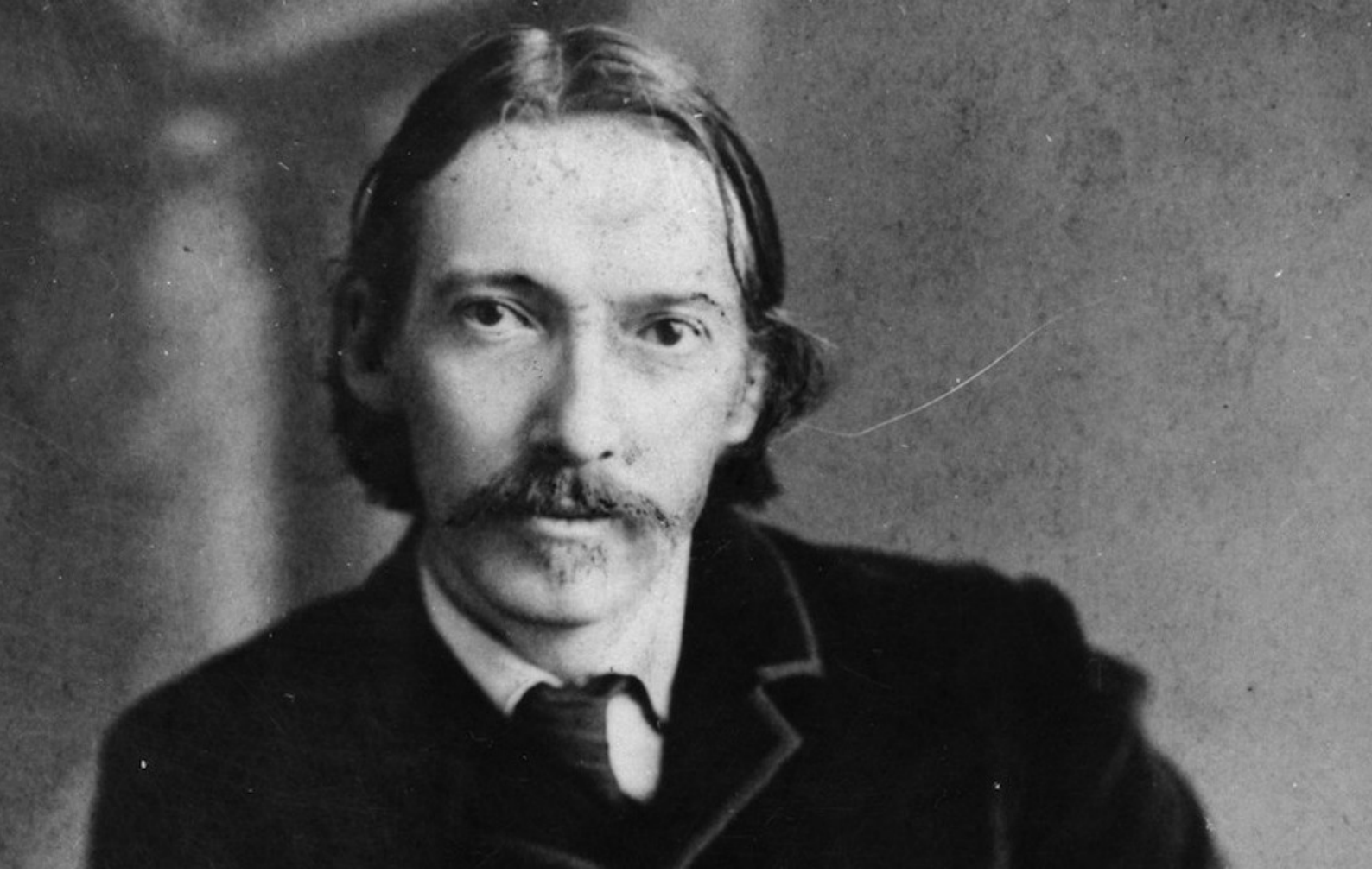
Şiirler söyledikleri kadar söylemediklerine de işaret eden bir dil hareketidir. Okuyucunun dikkatini ifade edilene olduğu kadar sessizlikte, boşlukta, yoklukta olana, söylenmemiş bırakılana, ifade edilemeyene de çeker... Yer aldığı sayfada kalan boşluklar, dizeden dizeye, betikten betiğe, bölümden bölüme geçerken oluşan aralıklar gibi basit biçimsellikler dahi şiirin bir parçasını oluşturur. O nedenle şairin planında yer alan, ama yazılmamış şiirler de okurun duygusunda, düşüncesinde, imgeleminde tamamlanmaya açık duruyor...

Modern Türkçe şiirde, ekmeğin üretim sürecini sorunsallaştıran bu ölçekte bir yapıt, böylesine kapsamlı bir ekmek destanı, bildiğimiz kadarıyla yok. Nüfusun birkaç kuşak öncesine kadar büyük ölçüde köylü ve kırdan yaşadığı düşünüldüğünde “Ekmeğin Şarkısı” daha da bir anlam kazanıyor.

Tanilen Varujan, “Ekmeğin Şarkısı”nda, temel üretim aracı olan toprağa bağlı köy yaşantısını son derece ayrıntılı, canlı ve tutkulu bir dille şiire dönüştürmüştü.

“Ekmeğin Şarkısı” pekâla “emeğin şiirleri”, “halkın ekmeği” gibi anlamlar üreterek de okunabiliyor...

Şiir okuru olsun olmasın herkese önerilebileceğimiz kitapla ilgili son söz yerine, ey okur diye seslenerek “Ekmeğin Şarkısı”nı okumak için çok neden var dersek sanıyoruz ki mesaj yerine ulaşır.

Ya da Dr. Hyde ve Bay Jekyll

Robert Louis Stevenson'ın kaleminden "Dr. Jekyll ve Mr. Hyde Tuhaf Bir Vaka", erdem sahibi bir doktor ile kötülükten haz alan bir canavarın aynı bedende buluşmasını konu alıyor. Kitap, 1886'da yayımlandığında çok sayıda tiyatro ve sinema uyarlamasıyla bir popüler kültür efsanesine dönüşerek Stevenson'ın ne denli usta bir kalem olduğunun herkes tarafından kabul görmesini sağlamıştır.

Okan Çil

“

Aslında Stevenson'ın üvey oğlu Lloyd'la oynadıkları bir oyun sonucunda ortaya çıkan Define Adası adlı romanı yazarın tanınmasını sağlamışsa da ilk kez 1886'da yayımlanan Dr. Jekyll ile Bay Hyde Tuhaf Bir Vaka adlı romanı, Stevenson'ın ne denli usta bir kalem olduğunun herkes tarafından kabul görmesini sağlamıştır.

13 Kasım 1850'de Edingburgh'da doğan Robert Louis Stevenson'ın yazdıkları arasında belki de en ünlü ve en çok tartışma yaratan kitabı Dr. Jekyll ile Bay Hyde Tuhaf Bir Vaka isimli kısa romanıdır. Onlarca dile çevrilen roman, sinemadan, tiyatroya pek çok sanatsal disiplini etkileyerek hemen her mecrada kendine yer bulmuş ve işlediği çatışmadan dolayı da bir sendroma ismini dahi vermiştir.

Aslında Stevenson'ın üvey oğlu Lloyd'la oynadıkları bir oyun sonucunda ortaya çıkan Define Adası adlı romanı yazarın tanınmasını sağlamışsa da ilk kez 1886'da yayımlanan Dr. Jekyll ile Bay Hyde Tuhaf Bir Vaka adlı romanı, Stevenson'ın ne denli usta bir kalem olduğunun herkes tarafından kabul görmesini sağlamıştır.

TUHAF BİR YARATIK

“İnsanlar eskiden hem kendilerine hem de saygınlıklarına leke sürülmesin diye kirli işlerini gözü kara haydutlara yaptırırlarmış. Oysa ben bunu zevk için yapan ilk kişiydim. Halkın gözündeki saygınlığının yüküyle gönülsüzce yaşayıp giderken, bir anda toy bir delikanlı gibi üstündekileri çıkarıp atarak özgürlük denizine balıklama dalan ilk kişiydim.”

Türkçeye ilk defa Hamdı Varoğlu tarafından çevrilen ve 1942 yılında Vekaleti Basımevi tarafından basılan Dr. Jekyll

“

Bu kısa romanın ömrünün bunca uzun olmasının en büyük sebeplerinden biri, şüphesiz ki barındırdığı derinlikli çatışma olduğu kadar, ustalıkla bir polisiye matematikle kurgulanmasından kaynaklanır ve bu matematiğin domino taşına ilk vuruşu yapan da Avukat Bay Utterson ile yakın dostu Bay Enfield'ın rutin yürüyüşlerinde gerçekleştirdikleri bir sohbetir.

ile Bay Hyde Tuhaf Bir Vaka hem dünyada hem de Türkiye'de korku edebiyatının önemli eserlerinden biri olarak bilinegelmiştir ve bu unvanını hâlâ daha sürdürmektedir.

Bu kısa romanın ömrünün bunca uzun olmasının en büyük sebeplerinden biri, şüphesiz ki barındırdığı derinlikli çatışma olduğu kadar, ustalıkla bir polisiye matematikle kurgulanmasından kaynaklanır ve bu matematiğin domino taşına ilk vuruşu yapan da Avukat Bay Utterson ile yakın dostu Bay Enfield'ın rutin yürüyüşlerinde gerçekleştirdikleri bir sohbetir.

Daha sonradan, isminin Hyde olduğunu öğrenecekleri kılıksız, fiziken ve ruhen çirkin sayılabilecek, kötülük yumağı bir adamla, şehrin en saygın insanlarından biri olan Dr. Jekyll arasındaki tuhaf ilişkiyi sorgulamaya başlarlar. Aslında Bay Utterson, Dr. Jekyll'ın yakın dostu olduğundan ve Doktor'dan kendisine gelen ilginç vasiyetnameden işkillendiği için kafasındaki soru işaretlerini çözmeye çalışmaktadır. Orada yazılana göre; Dr. Jekyll ölür yahut ortadan kaybolursa bütün serveti Bay Hyde adındaki tuhaf adama verilecektir. Bay Utterson n'aparsa yapsın bu birbirine iki zıt adamın neden, hangi sebeple diyalog halinde olduklarını bulamaz. Nihayetinde Dr. Jekyll'ın gençliğinde yapmış olabileceği hatalara bağlar bunu ama içi yine de rahat etmez.

“

Biz de okur olarak Bay Utterson'ın çelişkileriyle okumaya devam ederiz. Dahası onun bildiği kadarını biliriz ve her adımda daha da tuhaflaşmaya başlayan ve Hyde'in işlediği cinayetle yükselen kitapsa çatışmayı ve karakterleri hepten sıkıştırmaya başlar.

Biz de okur olarak Bay Utterson'ın çelişkileriyle okumaya devam ederiz. Dahası onun bildiği kadarını biliriz ve her adımda daha da tuhaflaşmaya başlayan ve Hyde'in işlediği cinayetle yükselen kitapsa çatışmayı ve karakterleri hepten sıkıştırmaya başlar. Bütün şehri sarsan bu cinayette katilin kim olduğunu bulmak değildir mesele; cinayeti Hyde'in işlediğini hemen öğreniriz zaten. Böyle olunca da Stevenson'ın asıl niyetinin başka olduğunu anlarız. O aslında katile değil, insan ruhunun karanlıklarına doğru, elinde bir gaz lambasıyla yürümekte ve bizi de peşinden sürüklemektedir.

SİMGESEL ÖLÜMDEN FİZİKSEL ÖLÜME

“Hyde Jekyll'a karşı kayıtsızdı ya da Jekyll onun gözünde bir eşkıyanın kendisinin izini sürenlerden kaçıp sığındığı bir inden başka bir şey değildi. Jekyll Hyde'a, bir babanın oğluna gösterdiği ilgiden daha fazla ilgi gösteriyordu; Hyde ise, babasına kayıtsız kalan oğuldan da kayıtsızdı Jekyll'a karşı. Alinyazımı Jekyll'la paylaşısam, uzun süredir gizliden gizliye alışkanlık edindiğim, son zamanlarda da fazlasıyla yüz verdiğim arzulara yenik düşecektim. Alinyazımı Hyde'la paylaşısam, o zaman da bir yığın merak ve tutkuya yenik düşecek, bir anda sonsuza dek aşağılanan ve dostlarından yoksun kalan biri olup çıkacaktım.”

Dr. Jekyll'in dengesiz tavırları iyiden iyiyeye artmaya başlayınca bundan en çok kuşkulanan kişi yine dostu Bay Utterson olur ancak Doktor sebebini söylemeksizin

“

Dr. Jekyll, tıpkı meslektaşı Frankenstein gibi bilimin simyasına, mistik kısmına ilgi duyan biridir. Soylu ve zengin bir aileden gelmiş olmasına rağmen içindeki “yaratık”tan bir türlü kurtulamamıştır ve yıllar boyu bin bir zahmetle inşa ettiği saygınlığına halel getirmemek için yeni bir yol bulmuştur; ruhu iki zıt kutba sahipse bedeni de böyle olmalıdır.

herkesle ilişkisini keserek önce evine, akabinde de odasına kapanır ve uşakları dahil kimseyle görüşmemeye başlar ve bu bütün gizemi çözecek olan o ilk ilmeğe ulaştırır bizi.

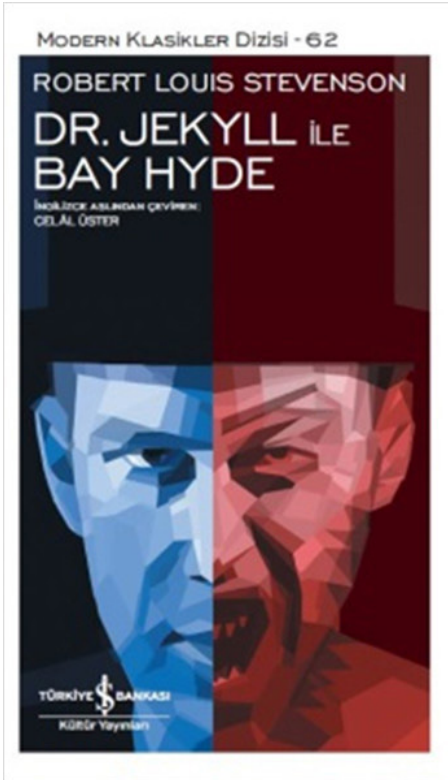
Dr. Jekyll, tıpkı meslektaşı Frankenstein gibi bilimin simyasına, mistik kısmına ilgi duyan biridir. Soylu ve zengin bir aileden gelmiş olmasına rağmen içindeki “yaratık”tan bir türlü kurtulamamıştır ve yıllar boyu bin bir zahmetle inşa ettiği saygınlığına halel getirmemek için yeni bir yol bulmuştur; ruhu iki zıt kutba sahipse bedeni de böyle olmalıdır. Ancak bu sayede kötücül yanının baskısından kurtulup saygın bir şekilde hayatına devam edilebilir. Ayrıca kötü yanı bir suç işlese bile hem kanunen hem vicdanen bir yükümlülük altına girmemiş olacaktır çünkü o suçu işleyen kendisi değildir.

Ne var ki işler pek istediği gibi gitmez. Tılsımlı bir karışımla ruhu ve buna endeksli olarak bedeni değişirken, belli bir aşamadan sonra aşırı doz kullanmak zorunda kalır bu değişimi dengeleyebilmek adına, nihayetinde o da kâr etmez. Ne zaman biraz uyuyacak olsa hemen kendini Bay Hyde olarak bulur ve bunun çözümü için hiçbir şey yapamaz hale gelir, benliğini hepten yitirmeye başlar.

Dr. Jekyll ile Bay Hyde Tuhaf Bir Vaka, insanın farklı uçlarda gezinen ruhunu ustalıkla bir korku ögesi haline getirerek başucu kitaplarımızdan biri haline dönüşür. Dr. Jekyll’ın da itiraflarında belirtti-

“

Var olan korku öğelerinin aksine Stevenson, dıştan gelen, tehlikeli ve ne idiği belirsiz bir canavar yerine, insanın içinden gelen, saf kötülük üzerine düşünerek ölümsüz bir eser yaratır.

Dr. Jekyll ile Bay Hyde,
Robert Louis Stevenson,
Çev: Celal Üster, 104 syf.,
İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

ği gibi, bulunduğu kültür ve sosyal sınıfı dolayısıyla baskı altında kalan kişiliği, bir tür benlik bölünmesi yaşayarak kendini var etmeye çalışsa da yine geleneklere aykırı bir “yaratım” gerçekleştirilmesinden ötürü ölümlerle temizlenir. Ancak dış dünyada ruhla beden arzulaları arasındaki savaş asla sona ermez.

Var olan korku öğelerinin aksine Stevenson, dıştan gelen, tehlikeli ve ne idiği belirsiz bir canavar yerine, insanın içinden gelen, saf kötülük üzerine düşünerek ölümsüz bir eser yaratır. Tabii buradaki kötülük tanımını da iyilik tanımını gibi farklı okumalara müsaittir; Victorian Dönem ahlakını göz önünde bulundurarak, tam da bilimsel gelişmelerin şaha kalktığı bir dönemde rasyonalizmle irrasyonalite arasında bir bağ kurabildiğimiz gibi, toplumsal ikiye bölünmeyle ve hatta Dr. Jekyll ve Bay Hyde’in temsil ettikleri ölçüsünde zengin-fakir, köylü-kentli, baba-oğul şeklinde okumalar da yapabiliriz. Her nereden bakılırsa bakılınsın Stevenson’un çatışması çağları aşarak yeni Dr. Jekyll ve Bay Hyde’ler keşfetmesini bilir ve bazen Bay Hyde’in haklı çıktığı bile olur.

Tam da buradan bakınca kimin diğerini yarattığı fikri iyice bir muammaya dönüşerek ortaya yepyeni sorular çıkarır. Böylelikle iyi ve kötü, baba ve oğul yer değiştirerek yeniden savaşıma başlar. Savaş hiç bitmez.

Jinda Zekioğlu: Barış en çok kime soruluyorsa ‘büyüklük’ de ondan bekleniyor

Jinda Zekioğlu’nun, Şırnaklı bir ailenin üç kuşaağından kadınların anlattıklarına ve Kürtlerin başından geçen olaylara odaklanan kitabı “Derve” Dipnot Kitap tarafından okurla buluştu. “Bu kadınları dinlemek beni başta ailemle, kimliklerimle, inançlarımla, öfkelerimle, kalabalığımla barıştırdı” diyen Zekioğlu ile çalışmasını, seçtiği aileyi ve barış meselesini konuştuk.

Soner Sert

“

Aksu Bora'nın önsözünü kaleme aldığı kitap, Jînda Zekioğlu'nun çarpıcı gözlem gücüyle aktarılırken, hafıza ve bellek gibi mefhumları da tartışmaya açıyor. Zekioğlu'yla kitabını, neden bu aileyi seçtiğini ve barış meselesini konuştuk.

Aynı aileden yedi kadının yaşamına odaklanan, Kürtlerin –özellikle son 40 yılda- başından geçen olaylara, tanıkların ağzından yer vererek aktaran Derve, gazeteci ve yazar Jînda Zekioğlu'nun kitabı. Dipnot Kitap'tan çıkan çalışma, bir ailenin Kürt coğrafyasının tamamına uzanan sert hikâyesini, anlatı türünde okura sunmayı amaçlıyor.

Aksu Bora'nın önsözünü kaleme aldığı kitap, Jînda Zekioğlu'nun çarpıcı gözlem gücüyle aktarılırken, hafıza ve bellek gibi mefhumları da tartışmaya açıyor. Zekioğlu'yla kitabını, neden bu aileyi seçtiğini ve barış meselesini konuştuk.

Kitabın isminden başlayalım önce. Ne demektir Derve? Kürtlerin odağında olduğu bu çalışmada, bu kelimeyi tercih etmeniz sebebi nedir?

Derve, Kürtçe'de *dışarı/dışarısı* ya da hariç anlamlarına gelen, kelime kökünde ise *kapıda / kapı kenarı* imgelerini vurgulayan bir anlam taşıyor. Kitabın içinde Derve isimli bir bölüm var. Bu bölümde Derve'nin diğer anlamlarıyla da tanışıyoruz. Mesela, katılım yapan gençlere “Dışarıya gitti” deniyor. Ruken bu bölümde ‘dışarının da dışarısı’nı anlatıyor.

Sürgün dolayısıyla dışarıya itilme deneyimi; mülteci kamplarındaki yaşamla yani dışarı ile bağlantının kopması ile perçinleniyor. Kuş bakışı izlediğimizde; Türkiye’den devlet şiddeti ile Irak’a, Irak’tan Saddam’ın bombalarından kaçarak İran’a, oradan ‘içerisi’ sanılarak Federal Kürdistan’a ve Brakuji çatışmalarıyla yeniden Etruş, Ninova, Nehdare, Maxmur gibi

“

Mesela Meryem ya da Gule'nin anlatımlarında; Şırnak'tan Diyarbakır'a zorunlu göçü ve büyükşehre tutun-ama-ma deneyimleriyle karşılaşıyoruz. Kendi kapıları dışında her yerin dışarısı olduğunu ve her yerde dışarıdakilerden olduklarını hissetmeleri, Kürtçe sohbetler esnasında 'derve'yi bilinçli ya da bilinçsiz kullanmaları -ki dil zihninin aynasıdır- ve bunu tarif etmeleri bir etken bu ismi seçmemde.

kamplara bir göç yolculuğu okuyoruz. Kimi zaman bedenlen kimi zaman manen dışarıda bırakılan ya da itilen bir duygu ile karşılaşıyoruz. Ruken bunu “Meğer dışarıdaki bizmişiz, o mülteci kampıymış” diyerek açıklıyor.

Mesela Meryem ya da Gule'nin anlatımlarında; Şırnak'tan Diyarbakır'a zorunlu göçü ve büyükşehre tutun-ama-ma deneyimleriyle karşılaşıyoruz. Kendi kapıları dışında her yerin dışarısı olduğunu ve her yerde dışarıdakilerden olduklarını hissetmeleri, Kürtçe sohbetler esnasında 'derve'yi bilinçli ya da bilinçsiz kullanmaları -ki dil zihninin aynasıdır- ve bunu tarif etmeleri bir etken bu ismi seçmemde. Kürtlerin bugün ülkeler arasında parsellenmiş kimlikleri de biraz bunu hissettiriyor sanırım. Kendisine benzetemediği kadar onu kabullenen, benzetemediği yerde dışarıyı, kapıyı işaret eden benzer devlet edimleri.

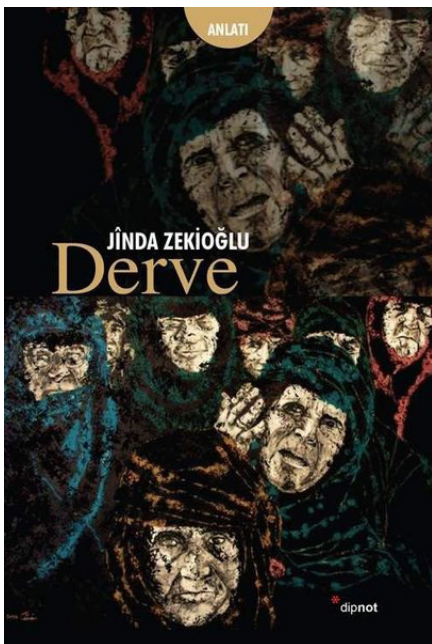
‘EDEBİYAT YAPMAM DEVLETİN SORUMLUKTAN YIRTMASINA MÜSAADE ETMEK OLURDU’

Kitabınız biçimsel olarak bakıldığında anlatı türüyle okura sunulsa da, yer yer roman, yer yer de “uzaklara” yazılmış mektuplar hissi uyandırıyor. Anlatıcının değişmesi, yaşanan elim hadiseleri bir başkasının ağzından dinlememiz belgesel formunu da hatırlatıyor. Ek olarak, kadınların odakta olduğu bir sosyolojik çalışma izlenimi de veriyor. Siz, biçimsel olarak kitabınızı nasıl tanımlıyorsunuz?

Haber yapmak üzere gittiğim bir şehirde, henüz yeni tanıştığım bir kadının, bir dayanışma talebiyle “Beni dinle yeter” demesi ve dinliyor olma hali başlangıçta karşılıklı olarak yeterliydi esa-

“

Nasıl yazacağım kısmı biraz kafa karıştırıcıydı. Roman düşündüm ama edebiyatçı değildim. Daha doğrusu böyle bir güdü de yoktu içimde. Yine de denedim. Anlatıcıyı kategorize ettim, kurgular yarattım. Ama bu beni yazmaktan uzaklaştırdı.

Derive, Jında Zekiöğlü, 286 syf.,
Dipnot Yayıncılık, 2020.

sında. Gazeteci kadınlar bu dediğimi iyi anlayacaktır, bazen birbirinin terapisti, bazen dermanı olursun. Ancak daha en baştan yazılması talebi üzerine dinlemeye koyuldum. Bu dinlediklerimin yazılması ve tarihe bırakılma arzusu sanırım biraz kendi hayatından geçip, gelecek nesle dair sorumluluk taşıma duygusundan kaynaklanıyor. Kürt kadınların da bu bağlamda sorumluluk duygusu oldukça yüksek. Dolayısıyla bu talebe hayır demek gibi bir seçeneğim yoktu, sebepim de yoktu zaten. Ne dinleyeceğimi de bilmiyordum ama jenerikten de korkuyordum. Açıkçası bu kadar engebeli bir yolculuk beklemiyordum. Kitabın başlangıcında “Yaz dedirten duygunun merakı” başlıklı bir bölüm var. Yazmaya karar verme sürecinde bu kişisel duygumu anlatıyorum ki, Aksu Bora’nın da önsözde dile getirdiği gibi duygularını ‘emanet ettikleri’ yere dair okuyucunun bir fikri olsun.

Nasıl yazacağım kısmı biraz kafa karıştırıcıydı. Roman düşündüm ama edebiyatçı değildim. Daha doğrusu böyle bir güdü de yoktu içimde. Yine de denedim. Anlatıcıyı kategorize ettim, kurgular yarattım. Ama bu beni yazmaktan uzaklaştırdı. Ayrı ayrı kadın öyküleri şeklinde yazmayı denedim. Doğru olmazdı. Çünkü birbirileri ile kurdukları ilişki önemli düğümlere sahip. Koparamazdım. Sonrasında tecrübeli bir gazeteci büyüğüm bana “Gazeteci olduğunu unutma” dedi. Bu şöyle anlamlandı bende; bir roman ya da öykü olarak yazdığım her gerçek romantize edilerek gerçekdışı olarak kodlanabilirdi. Zeliha’nın yaşadığı ve okuduğunuzda “Bu kadarı da olmaz ama” dedirten o hayat, sadece romanlarda/filmlerde olabilirdi çünkü. Ve bu nedenle de devlet daha az sorumlu kabul edilirdi. ‘Edebiyat yapmam’ amiyane tabirle devletin bu sorumluluktan

“

Derve için uğraşan Dipnot Yayınları ekibinin de bu pek denenmemiş biçim üzerindeki emekleri çok fazla. Anlatıcı sıklıkla değişiyor, yıllar değişiyor, mekan değişiyor, politik atmosfer değişiyor. Bu duygu dağılımını kontrol etmekte yer yer zorlandığımı söylemeliyim. Emirali Türkmen, Ümit Özger ve İbrahim Yıldız bu noktaları ustalıkla kontrol ettiler.

yırtmasına müsaade etmek olurdu. Bendeki de tipik gazeteci aklı aslında, gerçekliği vurgulama arzusu. Çok keyifli bir tartışma zemini kuruyor sözlü tarih edebiyatı üzerine.

Bu hikayenin harika bir romanı yazılabılırdi ve kaygılarım manasızlaşırdı. Ancak bu benim için zorlama, ismarlama olurdu. Aynısı akademik bir hassasiyetle yazılmış, sosyolojik bir bakışla çözümlenmiş sözlü tarih çalışması için de geçerli. Gazeteciliği devam ettirebilmemizin yeni yolu kitaba dönüştürürken de aynı hassasiyetleri barındırabilmemizden geçiyor bana kalırsa. O nedenle, bu bir gazetecilik işi diyorum. Gazetecilik işi olması da bizi duygularımızdan arındırmaya sevk etmemeli. Bu anlamda, sözlü tarih yazımının önemli isimlerinden Zabel Yesayan'ın bu alandaki çalışmalarından da etkilendiğimi dile getirmem gerek.

Derve için uğraşan Dipnot Yayınları ekibinin de bu pek denenmemiş biçim üzerindeki emekleri çok fazla. Anlatıcı sıklıkla değişiyor, yıllar değişiyor, mekan değişiyor, politik atmosfer değişiyor. Bu duygu dağılımını kontrol etmekte yer yer zorlandığımı söylemeliyim. Emirali Türkmen, Ümit Özger ve İbrahim Yıldız bu noktaları ustalıkla kontrol ettiler. Sağ olsunlar.

‘KÜRTLER ETEĞİNDEKİ TAŞLARIN AĞIRLIĞINDAN YORGUN’

Gerçekten yola çıkan her tarihsel metin, ne zaman yeni okuruna ulaşırsa onun havsalesinde tarihin, somut gerçekliğin yeniden üretime de sebep olur. Bu bağlamda, hafıza mefhumunun Kürt tarihi ve Kürt okuru arasındaki ilişkiyi nasıl yorumlarsınız?

“

Kürt tarihini önce Kürtler bir anlatsın. Kadınlar anlatsın... O zaman kendiyile barışan toplumları göreceğiz.

Gerçeğin üretimine muhtaç her toplum gibi Kürtler de müzikte, resimde, edebiyatta, sinemada, akademi yahut mecliste yok hükmündeki varlıklarının altının çizilmesine tanık olduklarında, öncelikle kişisel, ardından toplumsal haz duyuyorlar -ki sağlıklı olan da bu zaten. Fakat aynısı İngilizler, Fransızlar ya da Türkler için ihtiyaç seviyesinde değil. Bu sebeple Kürt toplumunun da benzer duyguluğu yaşayabilmesi -yani eşit olabilmesi- için öncelikle mevcut tarih yazımını/resmi kabulü bir halı gibi o meşhur balkonlardan silkelemesi gerekiyor. Yalanı yanlışı, tozu kiri bir dökülsün önce. Ardından kazananların, galiplerin, muktedirlerin sesi biraz dinsin. Kürt tarihini önce Kürtler bir anlatsın. Kadınlar anlatsın... O zaman kendiyile barışan toplumları göreceğiz. Tarih, kavgaları dindirmez ama kavgaya sebep olmaktan da çıkar belki o zaman. Çünkü Kürtler eteğindeki taşların ağırlığından yorgun. Ama bu noktada Ruken'in dediği gibi naçizane dinlemek yetmez. Yazmak, konuşmak, tartışmak, yenilenmek, değişmek gibi umutlu duygulara ihtiyacımız var. Kürt okurun, özellikle kadın okurun Derve'de hem çok ağlaması hem de içten kahkahalar atmasının bununla bir ilişkisi olduğunu düşünüyorum.

Bir ikincisi, gerçeğin yeniden üretimi bir diğer deyişle travmanın yeniden üretimi ve tarih ilişkisi çok garip. Bu da üzerine düşünmemiz gereken bir konu. Kazananların ürettiği tarih yazımının, yok sayımın, asimilasyonun birkaç kuşak evvelde yarattığı travmayı bugün dinleyerek yeniden ürettiğimiz yetmiyormuş gibi, tarih yazımı kaygısı ile gelecek kuşaklara da travmanın aktarımı katkısında bulunuyoruz. Kürtlük, kadınlık halleri burada yarayı; yara kimliğini yeniden kanatıyor. İkisi de birbirinden ayıramayacağımız bir ihtiyaç döngüsüne dönüşüyor. Hatta bundan besleniyor. Ardından bir dengbêjin kılamında tınılıyor.

“

Bir seçim turuna çıkmıştım. Diyarbakır, Mardin, Hakkari, Şırnak o dönem sıklıkla ziyaret ettiğim şehirlerdi. Seçimlere dair fikrini almak istediğim kadın derneği sözcüsünün taziyesi olduğunu öğrendiğimde herkes gibi ben de taziye alanının yolunu tuttum. Eşini Cudi Dağı yolundaki bir trafik kazasında kaybeden Ruken'e başsağlığı dileyip dönecektim. Dönemedim...

‘YEDİ KADININ ÇEVRESİNDE BİR YEDİ KADIN, DİĞER YEDİ KADININ ÇEPE-RİNDE BİR YEDİ KADIN DAHA VAR’

Çalışmanızı, “Dışarıya itilen, öteye sürülen Kürtlerin, en dışarıda bıraktığı kadınlardan sadece yedisiydi” sözleriyle bitiriyorsunuz. Aynı aileden yedi kadını seçmenizin özel bir nedeni var mıydı? Nasıl bir araya geldiniz? Süreci paylaşır mısınız?

Yazım sürecinin başında kurguya karar verirken, bu yolculuğun nasıl başladığını hiç anlatmadan, direk kadınları dinlemek ve yazmak gibi bir niyetim vardı. Ancak tanıştığımız günler, barış sürecinin en güzel günlerine denk geliyordu ve ben de, artık geride bırakılmış bir ‘geçmiş’i yazacaktım diye düşünmüştüm. Öyle olmadı.

Bir seçim turuna çıkmıştım. Diyarbakır, Mardin, Hakkari, Şırnak o dönem sıklıkla ziyaret ettiğim şehirlerdi. Seçimlere dair fikrini almak istediğim kadın derneği sözcüsünün taziyesi olduğunu öğrendiğimde herkes gibi ben de taziye alanının yolunu tuttum. Eşini Cudi Dağı yolundaki bir trafik kazasında kaybeden Ruken'e başsağlığı dileyip dönecektim. Dönemedim...

Sonraki birkaç yıl boyunca İstanbul-Şırnak arası defalarca gidip geldim. Başta Ruken ve annesi Zeliha'yı dinledim. Ancak konuştuğum hikaye diğerlerini sormama sebep oldu. Zeliha'nın eltisi Gule örneğin. Geride kaldığında yaşadıkları, devletin kriminalize etme çabalarına karşı ayakta durma çabası da fotoğrafın görünmeyen yanındı. Keza Meryem, Zeli-

“

Çocukluklarından başlayarak yaklaşık 50 yıllık bir anlatıma tekabül ediyor. 3 ayrı kuşaktan kadınların en büyüğü 60'larının ortalarında iken en küçüğü 12 yaşındaydı. Yazım sürecini hem kendi içinde hem karakterler arasında hem de bugünle karşılaştırmalı ve eş kronoloji ile yazdım.

ha'nın ablası. Şırnak 1992'de yaşanan büyük katliamın tanıklarından. Zeliha'nın küçük kızı Roza, Maxmur'da yaşadıkları kolay değil. Delal'in, Heja'nın da... Her biri bir diğerine el vererek anlattıkları için ben de o yöne bakmaya çabaladım. Bu yedi kadının çevresinde bir yedi kadın, onların çevresinde ve diğer yedi kadının çeperinde bir yedi kadın daha var...

Çocukluklarından başlayarak yaklaşık 50 yıllık bir anlatıma tekabül ediyor. 3 ayrı kuşaktan kadınların en büyüğü 60'larının ortalarında iken en küçüğü 12 yaşındaydı. Yazım sürecini hem kendi içinde hem karakterler arasında hem de bugünle karşılaştırmalı ve eş kronoloji ile yazdım. Bu anlamda kurgunun; sözlü tarih çalışması olmaktan çıkıp yer yer dönem edebiyatı özelliğine büründüğüne şahit oluyoruz. Zira yedi kadının hikayesini okurken, barış süreci ile başlayan güzel ve umutlu günlerden savaşın yeniden başladığı günlere nasıl gelindiğini de birkaç yıl içinde görmüş oluyoruz. Yaşatmak için sözler verilip, Hacı Lokman'ın öldürülüşünü, Cizre'nin yalnızlığını görüyoruz.

'BU KADINLARI DİNLEMELERİMİZ BENİ AİLEMİZ, KİMLİKLERİMİZ, İNANÇLARIMIZLA BARIŞTIRDI'

Kitapta, kendinize sorular sorduğunuz çeşitli bölümler de var. "Yazmak neyi çözüyor?" diye bir soru sorup, akabinde "Bunun cevabını bilsen hiç düşünmezdim" diyerek yanıtlıyorsunuz. Bu iç konuşma doğrusal bağlamda şu soruyu akla getiriyor: Kürt yazını, Kürtlerin kendilerine ya da "dışarıya" yaşadıklarını anlatışı barışı getirir mi?

“

Sadece gazeteci iseniz, yazar çekilirsiniz. Hatta kapılmamanız öğütlenir. Sadece bir politikacı iseniz adalet arayışındaki mücadele için katkı sağlama ihtiyacı hissedersiniz. Ya da psikolog iseniz dinlemeniz yeterlidir. Bunların dışında bağlar kurduğunuzda, yani kendinizi hikayenin içinde bulduğunuzda durumu çözmek için çareler aradığınızı görebilirsiniz..

Sadece gazeteci iseniz, yazar çekilirsiniz. Hatta kapılmamanız öğütlenir. Sadece bir politikacı iseniz adalet arayışındaki mücadele için katkı sağlama ihtiyacı hissedersiniz. Ya da psikolog iseniz dinlemeniz yeterlidir. Bunların dışında bağlar kurduğunuzda, yani kendinizi hikayenin içinde bulduğunuzda durumu çözmek için çareler aradığınızı görebilirsiniz. Çoğu kez olmasa da burada yazmaktan ve paylaşmaktan daha önemli edimlere ihtiyaç olduğunu hissettim sanırım. Yazmaya pek önem atfetmedim başlangıçta hatta ajite etme/olma durumlarından sıyrılmak istedim. Öyle olmuyor pek ama. Cevap aramadım doğal olarak. Bunu okurken ya da yazarken kendi yolculuğumuz olarak da görebilmeliyiz sanırım. Bu kadınları dinlemek beni başta ailemle, kimliklerimle, inançlarımla, öfkelerimle, kalabalığımla barıştırdı. Her Kürt ailenin önce kendi içinde, sonra çevresiyle, sonra kenti ve ülkesiyle kavgası yüksek tonda. Bunun gerçek/samimi olmakla çok ilgisi olduğunu düşünüyorum. Kürt toplumunun dile geldikçe, anlattıkça, ürettikçe nefeslendiğini göreceğiz. Önce aynadaki kendiyi, ardından da kendi canının istediğiyle barışması mümkün tabii. Barış en çok kime soruluyorsa 'büyüklük' de ondan bekleniyor sanki. Artık soruları Kürtler sormalı.

Onca acı yaşadıkten sonra günlerce dinleyip, sonra da kitabınızda yer verdiğiniz kadınlar sizce bugün barışa inanıyorlar mı? Ne düşünüyorsunuz?

Hepimiz kadar. Ruken, çocuklarıyla anneyle kavuşmak için Türkiye Cumhuriyeti-

“

Kürtlerin özlük haklarının tanındığına dair bir anlaşmanın/ barışın gerçekleşme umuduna inanmak istiyor. Zeliha, KDP'nin Temo'nun kaybedilen cenazesini teslim etmesini ve özür dilemesini istiyor. Delal, siyaset yaptığı yıllarda aralarında ajanlık yapan ve cezaevine girmesine sebep olan 'yoldaş'ını elbette affedebilmek istiyor.

ti'nce Kürtlerin özlük haklarının tanındığına dair bir anlaşmanın/barışın gerçekleşme umuduna inanmak istiyor. Zeliha, KDP'nin Temo'nun kaybedilen cenazesini teslim etmesini ve özür dilemesini istiyor. Delal, siyaset yaptığı yıllarda aralarında ajanlık yapan ve cezaevine girmesine sebep olan 'yoldaş'ını elbette affedebilmek istiyor. Roza, babasını ve kayınpederini önce öldürüp sonra kaybeden, mezarsız ve babasız yıllar yaşatan devletlere tabii ki kendini ait hissedebilmeyi arzu ediyor. Her birinin kuşkusuz umutlu oldukları, hayal kurdukları anlar var. Ancak bu kadınların barış inancı; devletin halihazırda kriminalize ettiği yakınlarıyla bir araya gelebilme ihtimalleri. Barış diye bekledikleri, cezaevlerindeki babaları, abileri, abaları politikacıları, vekilleri. Barıştan beklentileri, çocuğunun kemiklerini arayan bir annenin mezar ihtiyacı. Siz kalkıp da o anneye; 3,400 kg diye etiket yapıştırıp, ödemeli kargo ile çocuğunu gönderirseniz, ancak o öfkeyi beslersiniz. O fotoğrafı düşününce adaletin, barıştan daha elzem olduğunu hissediyorum.

Çalışmanızın bir yerinde diyorsunuz ki, “Modern hayat köleliktir... beni dünyasına alan bu aile sayesinde kendimi çok iyi hissettiğimi fark ettim.” Bunun sebebi neydi? Mekân ve zaman olgusunu bir kenara bırakırsak, duygusal bağlamda bu durumu nasıl açıklıyorsunuz?

“

Benim gözlerimi kapattığımda hayal ettiğim bir dağım yok. İstanbul'da ya da diğer diasporalarda doğup büyümüş Kürtler anlayabilir bu dediğimi. Dilsiz, dağsız, hayalsiz bir Kürtlük, ne kadar sayılırsa artık.

Avrupa'da yaşayan birçok Kürt, hayalini sorduğunuzda –hatta bazen sormasanız bile- köyüne, kentine, topraklarına dönmek olarak anlatır. Dağlarını anlatır mesela. Herekol'u, Gabar'ı tek tek renklerine kadar çiçeklerin. Çünkü geceler günler boyu gözlerini her kapatışında gözünde canlanan çocukluğu, hiçbir şeyin olmasa bile o dağın sahibidir. Tıpkı dili gibi. Zaten bu yüzden dışarıdadır.

Benim gözlerimi kapattığımda hayal ettiğim bir dağım yok. İstanbul'da ya da diğer diasporalarda doğup büyümüş Kürtler anlayabilir bu dediğimi. Dilsiz, dağsız, hayalsiz bir Kürtlük, ne kadar sayılırsa artık. O nedenle şehri ittiğimi düşünüyorum. Şırnak'a gitmek bu taraftan bakıldığında şehirdeki duygulardan sıyrılmak, odak değiştirmektir benim için.

Bir diğer yandan da köklerinizin, kültürünüzün sizi çağırdığı bir yer var. İkisi arasındaki sıkışmışlık da önemli bir bilgi. Bu nedenle Derve'yi, Lice'de doğup İstanbul'a defnedilmek zorunda kalan babaannem Revzete'ye ithaf etmek istedim. Kendi toprağında uyumasını isterdim.

'DİRENMENİN GÜCÜNÜ ÖĞRENDİM'

Yoğun geçen otuz beş yıllık bir savaşın kişisel ve toplumsal tarihini, yedi kadını odağa alarak dinleyip, kitabınızı yayıma hazırlarken, hem Kürt hem de kadın olarak kendinize dair neyi keşfettiniz? Bu süreç size ne öğretti?

“

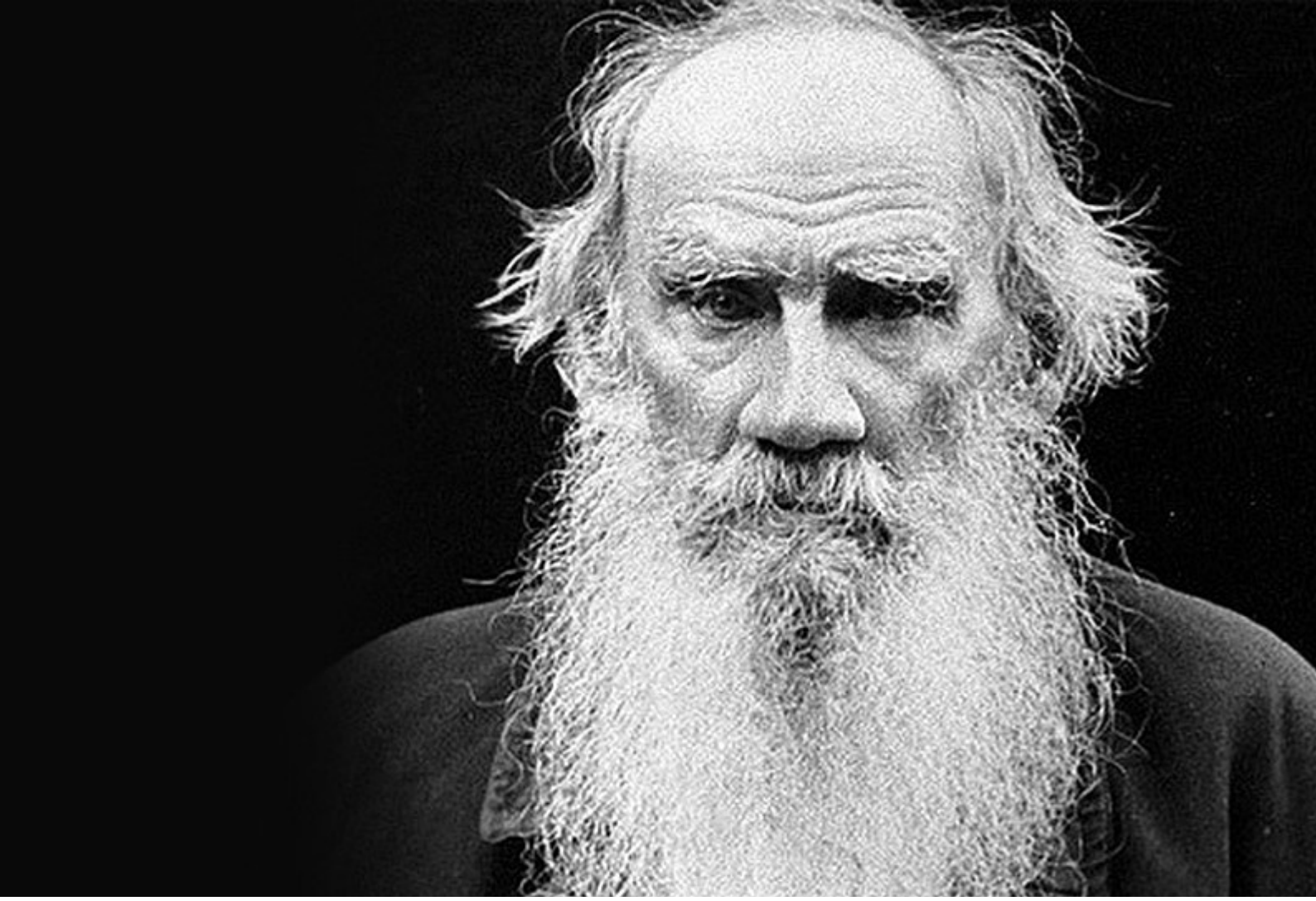
2000’li yılların ilk çeyreğinde Kürt/ Kürdistan tartışmaları üzerine çalışıyorum.

Hasbelkader içinde bulunduğum ailede, zaman zaman kendimi onlara monteledim sanırım. O anlarda da, şimdi düşündüğümde de bu duygu iyi hissettiriyor. Eksik yanlarıma, yaralarıma tuz niyetine bastım onları. Onlar anlatırken ben de kendime yürüdüm. Zeliha’dan aşkı, Ruken’den isyanı, Meryem’den azmi, Gule’den inancı, Delal’den dirayeti, Roza’dan affetmeyi, Heja’dan umudu; Temo ve onun şahsında tüm arkadaşlarından, yoldaşlarından direnmenin gücünü öğrendim. Derve’yi okuyan birçok kadının da bu gücü bulacağına eminim.

Şu günlerde neler yapıyorsunuz? Günleriniz nasıl geçiyor?

Derve’yi okuyanlardan gelen mesajları, mektupları okuyorum. Türk olduğunun altını çizerek, okuduklarının ardından vicdan azabı duyduğunu, sorumluluk hissettiğini yazmış bir kadın arkadaş. Bu kişilerden önce devletlerin hissetmesi gereken duygular olmakla birlikte, kişilerin de empati duygularını harekete geçiriyorsa ne mutlu. Kadınlar arasında yeni bir dil kurulmasına vesile olmasını dilerim.

2000’li yılların ilk çeyreğinde Kürt/Kürdistan tartışmaları üzerine çalışıyorum. Bu söyleşilerin bazıları Gazete Duvar’da yayınlanıyor. Bazılarını ise kitaba saklıyorum. Onun dışında, yine Derve benzeri bir anlatı/sözlü tarih çalışmasını öyküleştirmekle debeleniyorum. Bu kez o gerçek ve gazetecilik fetişinden sıyrılmak istedim. 80’lerden günümüze tek bir portre olacak. Derve’de görmediğimiz birçok başlık barındırıyor içinde. Kürdün 90’larda ‘Türk’le tanışması, kendiyi kavgası, tırmalaması, olma, oldurmaya dair çabası ve Türkiye’nin Kürt kodlamaları üzerine öyküler okuyacaklar.

Bilindik Tolstoy'a yeni bir bakış

Lev Nikolayeviç Tolstoy'un Türkçede ilk kez yayımlanan öykülerini ve torunlarına yazdığı bir masalı içeren bir seçki "Sahte Para Kuponu" İletişim Yayınları tarafından yayımlandı. "Sahte Para Kuponu", Tolstoy'un yedi öyküsü ve bir masalından oluşarak onun yazımına ve ona yansıyan fikirlerine tekrardan bakmak için yeni bir kapı aralayan bir derleme...

Buse Özlem Bay

“

**İletişim
Yayınları'ndan
çıkan ve Varol
Tümer'in çevirisiyle
okuduğumuz eser
"Sahte Para Kuponu"
öyküsüyle açılıyor.**

İsaiah Berlin'in kitabın sonsözünde belirttiği gibi, Lev Nikolayeviç Tolstoy için edebiyat veya genel olarak sanat sadece estetik bir varlık olmaktan öte bir yerde durur. Eserin işlediği konuyu en tepeye koyar Tolstoy. Bu manada, eser bir derdi omuzlarına yüklenmelidir. Çoğunlukla Tolstoy'un son dönem metinlerini kapsayan Sahte Para Kuponu da yazarın yaşadığı döneme dair hissettiği dertleri tam anlamıyla sırtlıyor. Sınıflar arası adaletsizlikten Rus Ortodoks Kilisesi'ne karşı girilen mücadeleye, kentlin yapaylığı ve kaosundan köyün doğallığı ve düzenine, aile ilişkilerinden ceza sistemlerine, hiyerarşik düzenin yaratıcısı ve mağduru olan insana kadar her şey Tolstoy'un bu konu sepetindeki ağırlıkları oluyor.

İletişim Yayınları'ndan çıkan ve Varol Tümer'in çevirisiyle okuduğumuz eser "Sahte Para Kuponu" öyküsüyle açılıyor. "Sahte Para Kuponu" gayet uzun bir öykü, bu bakımdan onu bir novella olarak adlandırabilmek de gayet mümkün. Genel hatlarıyla "iyi" veya "kötü" olarak adlandırılacak bazı küçük kartoplarının toplumda oluşturdukları büyük çığları kendine konu edinen öykü, derdini anlatırken gayet çetrefilli ve sürükleyici bir yol seçiyor. Marguerite Yourcenar'ın Düş Parası'nda da rastladığımız gibi, bir objeyi merkezine alarak karakterlerin hayatlarına uğrayan bir başlangıç yapıyor Tolstoy. Çarlık Rusyası'nın farklı katmanlarından birçok karakteri sahte bir para kuponuna verdikleri tepkiler üzerinden bir araya getiren öykü, daha sonra yönünü bireylerin davranışlarının toplum içinde yarattığı neden-sonuç ilişkilerine çeviriyor.

“

Bir diğer öykü
“Fakir İnsanlar” ise
bir balıkçı ve onun
karısı etrafında
gerçekleşen
kısa bir hikâye.
Rüzgârlı, karanlık
ve uğursuz bir
gecenin içerisinde
sıcak kulübelerinde
gelecek günün
hesabını yapan
bir aileyi anlatıyor
yazar.

KÖTÜLÜĞÜN ETKİLERİNE KARŞI İYİLİĞİN YAPABİLECEKLERİ

Metnin neredeyse yarısına kadar bu sahte para kuponuyla simgelenen düzenbazlığın ve dolayısıyla yalanın, kandırmacanın ve günahın peşinden giden karakterlerin hikâyeleri metnin sonuna doğru kendine karşıt bir ses buluyor. Tam da Tolstoy’un yapacağı şekilde, toplumun içindeki bu kötülüğün ve yozlaşmışlığın etkilerine karşı iyiliğin yapabilecekleri sıralanıyor. Aynı toplum iyiyi de kötüyü de kendi elleriyle yaratıyor. Öykü ise çemberini tamamlayarak başa dönüyor, kötülükle başlayan hikâye iyilikle son buluyor. Derlemedeki diğer öykü “Düşümde Ne Gördüm...”, araları bozuk bir baba ve kızını bir araya getirirken, yine bu öyküye benzer biçimde Tolstoy’un olayları farklı perspektiflerden yansıtabilme becerisini sergiliyor. Babanın ve kızın dilemmalarını her ikisine de eşit alanlar vererek yansıtırken düzen yine yerini buluyor ve uzlaşma ne kadar sakat da olsa Tolstoy tarafından sağlanıyor.

Bir diğer öykü “Fakir İnsanlar” ise bir balıkçı ve onun karısı etrafında gerçekleşen kısa bir hikâye. Rüzgârlı, karanlık ve uğursuz bir gecenin içerisinde sıcak kulübelerinde gelecek günün hesabını yapan bir aileyi anlatıyor yazar. Evin babası ekmek peşindeyken ve tüm aile sefalet içindeyken merhametin ve yardımlaşmanın bu koşullarda da hayat bulabileceğini vurguluyor Tolstoy. Dışarı ne kadar soğuk olursa olsun, Tolstoy’a göre “hakikat”e ulaşmış köylülerin ocaklarındaki ateş her halükarda yanmaya devam edecek bir yol bulur çünkü o ateşi harlayan, iki küçük çocuğa karşı duyulan şefkattir.

“

**Yolcuyla Sohbet”
ve “Bereketli
Topraklar” ise
odaklandıkları konular
anlamında birbirlerini
tamamlayan öyküler
oluyor.**

ÇOCUKLAR VE İKTİDAR SAHİPLERİ

Aynı çocuk ve şefkat teması, linç sözcükleriyle başlayan “Çocukluğun Gücü”nde de öne çıkıyor. İktidar sahibi bir birey ezilenler tarafından idam edilecekken bir çocuk sayesinde tüm bu öfkenin yıkılışına şahit oluyoruz. Ezilen halk affetmeye hazır oluyor, çünkü baskı araçlarını ve gücü ellerinde tutmaya alışık değiller. Aynı zamanda kendilerini çocuğa yakın hissediyorlar, zira çocukla benzer noktadalar: Hem alt sınıftakiler hem de çocuklar iktidarı ellerinde tutanlar tarafından şekillendirilmeye aşınalar, fakat gerektiğinde başkaldırmayı da biliyorlar.

“Yolcuyla Sohbet” ve “Bereketli Topraklar” ise odaklandıkları konular anlamında birbirlerini tamamlayan öyküler oluyor. Didaktik yönün çok daha baskın olduğu bu öykülerde Tolstoy, toplumda değişmesini istediği olguları neredeyse ibretlik diyebileceğimiz dersler yoluyla öne sürüyor. Sigara ve alkol kullanımından duyduğu rahatsızlığı vurguladığı bu öykülerin birinde kendi kurduğu “İçkiyi Bırakma Derneği”ne bile göndermede bulunuyor. Bu iki son dönem eserinde Tolstoy’un sesi de adeta bir aile büyüğünün evin gençlerine aktarmaya çalıştığı hayat derslerine bürünüyor.

ANTİMİLİTARİST TAVIR

“Yabancı ve Köylü” öyküsünde Tolstoy bu sefer, Sokratik metot kullanarak hikâyesini anlatmayı tercih ediyor ve iki hayali karakter arasında kurduğu diyaloglarla Rusya’yla ilgili sıkıntılarını ve bunların çözümlerini akta-

“

Kitabın son metni “Kurt” ise Tolstoy’un torunlarına yazdığı bir masal. Vejetaryen olan yazarın vejetaryenliğin gerekliliğine dair sahip olduğu görüşleri en net halde görebileceğimiz bir metin aslında bu.

Sahte Para Kuponu-Öyküler,
Lev Nikolayevič Tolstoy,
Çev: Varol Tümer, 191 syf.,
İletişim Yayıncılık, 2020.

rıyor. Özellikle antimilitarist tavrının öne çıktığı öyküde, bu düşünceleri köye yeni gelmiş olan Yabancı karakterine açıklatıyor olması karakterin üçüncü bir göz olarak olaylara bakabilmesini ve farklı cevaplara varabilmesini mantıklı bir zemine oturtuyor. Aynı zamanda bu toplumun bağrından gelmeyen birinin bunları açıkça söylüyor olması da öyküye gelebilecek tepkilerin dozajını azaltıyor.

Kitabın son metni “Kurt” ise Tolstoy’un torunlarına yazdığı bir masal. Vejetaryen olan yazarın vejetaryenliğin gerekliliğine dair sahip olduğu görüşleri en net halde görebileceğimiz bir metin aslında bu. Bunu bir masal olarak anlatma seçimi ise durumu daha ilginç yapan ve Tolstoy’un görüşlerini daha çok vurgulayan bir ayrıntı oluyor. Çocukların kalplerinde “ilk günah”ı taşıyarak doğmadığını, onları “bozan” şeyin aslında eğitim olduğunu, bu nedenle de asıl hakikate sahip olanın çocuklar olabileceğini düşünen Tolstoy için herhangi bir canlı üzerinde egemenlik kurmama ve yok etmekten gayri yaratma-yaşatma gibi kavramları en iyi anlayacak kişiler yine çocuklar oluyor. Eğitim ya da medeniyet onları canavarlaştırmadan belki de bu masallar onların içlerindeki insanlığı koruyor.

Çizer Albertine, Hans Christian Andersen Ödülü'nün sahibi oldu

Küçüğüm'ün çizeri Albertine, Hans Christian Andersen Ödülü'nün sahibi oldu. Ödül sahipleri Bolonya Çocuk Kitapları Fuarı'nda açıklandı.

Çocuk edebiyatının Nobel'i olarak kabul edilen Hans Christian Andersen 2020 Ödülleri'nin kazananları, online olarak gerçekleştirilen Bolonya Çocuk Kitapları Fuarı'nda açıklandı. Can Çocuk Yayınları tarafından yayımlanan, Germano Zullo'nun kaleminden çıkan Küçüğüm adlı kitabın çizeri Albertine, Hans Christian Andersen 2020 Ödülü'ne değer görüldü.

Bir annenin çocuğuna, bir çocuğunsa annesine olan sevgisinin sade bir dille anlatıldığı "Küçüğüm", 2016 yılında kurmaca dalında Bologna Ragazzi Ödülü'nün de sahibi olmuştur.

ALBERTINE KİMDİR?

Albertine Bugüne dek çok sayıda ödül alan, İsviçre'de ve farklı ülkelerde pek çok sergiye katılan sanatçı, Cenevre'de Görsel Sanatlar Enstitüsünde ders veriyor. Bratislava'nın prestijli ödülllerinden "Golden Apple"ı kazanan ilk İsviçreli sanatçıdır. Yazar Germano Zullo'yla birlikte hazırladığı kitabı 2012'de "New York Times Book Review" tarafından yılın en iyi 10 kitabından bir seçildi. Küçüğüm, 2016 yılında kurmaca dalında Bologna Ragazzi Ödülü'nün sahibi oldu.

Küçüğüm,
Germano Zullo Albertine,
Çev: Tuğçe Özdeniz, 80 syf.,
Can Çocuk Yayınları, 2018.